KARADENİZ İNCELEMELERİ

D e r g i s i

Journal of Black Sea Studies

34

KARADENİZ İNCELEMELERİ DERGİSİ
Yıl: 17, Sayı: 34, Bahar 2023
Year:17, Number:34, Spring 2023

Sahibi / *Owner*
Serander Yayınevi Adına
Sema USTA

Yazı İşleri Müdürü / *Publisher*
Öğr. Gör. Veysel USTA

Karadeniz İncelemeleri Dergisi;
hakemli bir dergidir. Dergide yayımlanan tüm yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. İzin alınmadan kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz ve çoğaltılamaz. Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayımlayıp yayımlamamakta serbesttir. Gönderilen yazılar iade edilmez. Makaleler, ulusal ve uluslararası geçerli etik kurallara (araştırma ve yayın etiğine) uygun olmak zorundadır. Yayımlanacak makaleler, intihal programı tarafından denetlenmekte ve uygun görülmeyenler yayımlanmamaktadır .

Yazışma Adresi / *Correspondence Address*
Karadeniz İncelemeleri Dergisi
Serander Yayınevi, Soğuksu Mahallesi, Kisarna Cad,
Seyran Sit. A Blok, Kat: 6, D: 11.
Ortahisar-Trabzon / TÜRKİYE. Tel: 0533 421 70 02
Web: www.kainder.com
e-posta: karadenizincelemeleridergisi@yahoo.com.tr

Dizgi / *Typed by*
Serander Yayınevi/TRABZON

Baskı / *Printed by*
Sonçağ Yayıncılık Mat. Rek. Sanayi Ticaret Ltd. Şti. İstanbul Cad.
İstanbul Çarşısı, No: 48/48/49. İskitler-Altındağ/ANKARA.
Tel: 0312 341 36 67

ISSN: 2146-4642
E-ISSN: 2717-9818

Abone Bedeli / *Subscription Rate*
Kurum/Institutional: 350 TL (USD 20)
Normal/Normal: 300 TL (USD 25)
Fiyatı/Price: 150 TL (USD 10)

KARADENİZ İNCELEMELERİ

D e r g i s i

Journal of Black Sea Studies

34

HAKEMLİ AKADEMİK DERGİ

Bu dergi;
TUBİTAK ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanı (SBVT)
SOBIAD, Acarindex.com, ResearchBib, Directory of Research Journals Indexing (DRJI) ve ASOS Index
tarafından indekslenmektedir.

SERANDER
Trabzon 2023

İçindekiler / *Contents*

SUNUŞ 303

OSMANLI DÖNEMİNDE KARADENİZ ŞEHİRLERİNDE SİGORTALI İŞLEMLER VE SİGORTA ŞİRKETLERİNİN AKTİVİTELERİ

INSURANCE TRANSACTIONS AND ACTIVITIES OF INSURANCE COMPANIES IN BLACK SEA CITIES IN THE OTTOMAN PERIOD
Yunus Özger 305

IN THE AFTERMATH OF A FORGOTTEN POTTERY TRADITION: THE QUARTER OF ÇÖMLEKÇİ IN TRABZON

IN THE AFTERMATH OF A FORGOTTEN POTTERY TRADITION: THE QUARTER OF ÇÖMLEKÇİ IN TRABZON
Turan Takaoğlu 327

NÜFUS DEFTERLERİNE GÖRE GİRESUN'DA İÇ GÖÇ (1835-1845)

INTERNAL MIGRATION IN GIRESUN ACCORDING TO THE POPULATION REGISTERS (1835-1845)
Ahmet Yadi 347

ALTIN ORDA HANLIĞI'NDA KADIN (AİLEDE, TOPLUMDA VE YÖNETİMDE)

WOMEN IN THE GOLDEN HORDE KHANATE (IN FAMILY, SOCIETY AND MANAGEMENT)
Derya Derin Paşaoğlu 371

SÂLNÂMELERE GÖRE OSMANLILAR DÖNEMİNDE TRABZON'DA MEDRESELER

TRABZON MADRASAHS IN THE OTTOMAN CHRONICLES
Mustafa Zeki Terzi
Hayrettin Öztürk 401

ÇOK PARTİLİ SİYASAL HAYATIN İLK YILLARINDA "TÜRK DEMOKRASİSİ"NİN SAVUNUCUSU OLARAK TRABZON HALKEVİ VE İNAN DERGİSİ

TRABZON BRANCH OF PEOPLE'S HOUSES AND İNAN JOURNAL AS THE DEFENDANT OF "TURKISH DEMOCRACY" IN THE FIRST YEARS OF MULTI-PARTY POLITICAL LIFE
Lemi Atalay 429

BAYINDIRLIK BAKANI TEVFİK İLERİ'NİN KARADENİZ BÖLGESİ'Nİ ZİYARETLERİ (1958)

THE VISITS OF THE MINISTER OF PUBLIC WORKS TEVFİK İLERİ TO THE EAST BLACK SEA REGION (1958)
Özlem Yıldırım Kırış 451

DEVLET, KOMİTACI, KÖYLÜ ÜÇGENİNDE MAKEDONYA'DA BİR KÖY; ZERVİ ÇİFTLİĞİ HADİSESİ

STATE, COMITADJİ KOMITACI, A VILLAGE IN MACEDONIA IN THE PEASANT TRIANGLE; ZERVİ FARM CASE
Alper Fatih Ekinci 479

TARİHİ SÜREÇ İÇERİSİNDE GEÇMİŞ VE GÜNÜMÜZ KENTSEL MEKÂN KULLANIMI: KALEPARK VE GANİTA ÖRNEĞİ

THE PAST AND THE PRESENT USE OF URBAN SPACE IN HISTORICAL PROCESS: THE CASE OF KALEPARK AND GANİTA
Filiz Doğan 513

GELENEĞİN YENİDEN KEŞFİ: GÜMÜŞHANE ÖRNEĞİ ÇERÇEVESİNDE ZİYARET YERLERİNİN HASTALIKLARIN TEDAVİSİNDEKİ İŞLEVİ

REDISCOVERY OF TRADITION: THE FUNCTION OF VISITING PLACES IN THE TREATMENT OF DISEASES IN THE FRAMEWORK OF GÜMÜŞHANE SAMPLE
Fatma Yıldırmış 533

YOK OLMAYA YÜZ TUTMUŞ DOĞU KARADENİZ ÇÖMLEKÇİLİĞİNE GÜNÜMÜZDEN BİR ÖRNEK: ÜNYE

A PRESENT EXAMPLE OF EASTERN BLACK SEA POTTERY IN DECLINE: UNYE
Samet Beder 551

KİTAP DEĞERLENDİRME/*BOOK REVIEW*
Emre Kılıçaslan 569

KİD Yayın İlkeleri 573

Karadeniz İncelemeleri Dergisi, 2023; (34): 429-450
https://doi.org/10.18220/kid.1292228

ÇOK PARTİLİ SİYASAL HAYATIN İLK YILLARINDA "TÜRK DEMOKRASİSİ"NİN SAVUNUCUSU OLARAK TRABZON HALKEVİ VE İNAN DERGİSİ*

*Lemi ATALAY***

ÖZ

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk İnkılâbı'nın ideolojisini geniş halk kitlelerine yayma amacıyla kurulan Halkevleri, faaliyet içerisinde bulunduğu süreç boyunca tek parti iktidarının politikalarına uygun hareket etmiş ve Halkevleri şubeleri tarafından çıkarılan dergiler bu politikaların önemli araçları olmuştur. Trabzon Halkevi Şubesi ve onun yayın organı olan İnan dergisi de bu durumun yansıdığı örneklerden biri olup, bu çalışmada özellikle çok partili hayata geçiş sürecinin gerçekleştiği ilk dönem olan 1945-1950 yılları arasında, ülke siyasetinde yaşanan demokratik dönüşümün izlerini Trabzon Halkevi ve İnan dergisi üzerinden sürmek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda İnan dergisinde dönem içerisinde demokrasi üzerine çıkan yazılar temel alınarak hareket edilmiş ve bu yazılar hem demokrasi teorisi, hem de dönemin genel iktidar politikaları etrafında değerlendirilmeye çalışılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda, Trabzon Halkevi ve İnan dergisinin ülkedeki demokratik dönüşümden etkilendiği ve iktidarın demokrasi konusuna yaklaşımına uygun bir tutum takınarak, bazı çekincelere sahip olunsa da "Türk demokrasisi" olarak niteledikleri süreci desteklediklerini tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Demokrasi, Çok Partili Hayat, Trabzon Halkevi, İnan Dergisi, Kemal Kefeli

TRABZON BRANCH OF PEOPLE'S HOUSES AND İNAN JOURNAL AS THE DEFENDANT OF "TURKISH DEMOCRACY" IN THE FIRST YEARS OF MULTI-PARTY POLITICAL LIFE

ABSTRACT

People's Houses, which were established in the first years of the Republic to spread the ideology of the Turkish Revolution to large masses of people throughout the period in which it was active, acted under the policies of the single-party government and the journals published by the branches of the

* *Gönderim Tarihi:20.01.2023. Kabul Tarihi: 08.02.2023.*
** *Arş. Gör.,* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü, ANKARA. latalay@ankara.edu.tr, *ORC ID: 0000-0001-6853-1762.*

People's Houses became the crucial instruments of these policies. Trabzon Branch of People's Houses and its publication "İnan Journal" was an excellent example of this situation. This study aims to examine the democratic transformation in the country's politics between the years 1945-1950, when the transition to a multi-party system took place, through the Trabzon Branch of People's Houses and *İnan journal*. Considering the theory of democracy and the general policies of the ruling power, the present study dealt with the articles on democracy published in the journal during this period. The study revealed that the democratic transformation also influenced the country's Trabzon Branch of People's Houses and İnan journal. Adopting an attitude aligned with the government's approach to democracy, they supported "Turkish democracy", albeit with certain reservations.

Keywords: Democracy, Multi-Party Politics, Trabzon Branch of People's Houses, İnan Journal, Kemal Kefeli

Giriş

Demokrasi olgusu, Türk siyasi hayatının her döneminde en çok tartışılan kavramlar arasında yer almıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden Cumhuriyet rejimine inişli çıkışlı süreçler geçiren ve günümüzde de halen tartışma konusu olmaya devam eden demokrasi meselesinin, Türk siyasi hayatında en çok gündeme geldiği zaman ise kuşkusuz İkinci Dünya Savaşı'nın ardından çok partili siyasi hayata geçildiği döneme denk düşmüştür. Cumhuriyet yönetiminin benimsenmesiyle birlikte teorik olarak güçlenmiş olsa da, pratikteki tek parti iktidarı ve uygulamaları nedeniyle yeterli gelişmeyi kaydedemeyen ülkedeki demokrasi anlayışı, bu dönemle birlikte yükselişe geçmiş ve ülke siyasetinin merkezine yerleşmiştir. Demokrasi konusunda yaşanan bu gelişmelerin etkileri geniş çaplı olmuş ve bu etkilerden birçok siyasi yapılanma payını almıştır. Cumhuriyet rejimiyle birlikte gerçekleştirilmeye çalışılan Türk İnkılâbı'nın ideolojisini geniş kitlelere yayma amacıyla kurulan ve bu rolüyle tek parti iktidarının önemli simgelerinden biri olan Halkevleri de bu süreçten etkilenen yapılar arasında yer almıştır. Bu bağlamda, iktidardaki Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) adeta bir organı gibi olan Halkevleri'nin çok partili hayata geçilmesinin ardından nasıl bir konumda yer alacağı dönem içerisinde sıklıkla tartışılmıştır. İşte böylesi bir ortamda, demokrasi olgusunun bizzat Halkevleri içerisinde nasıl ele alınıp, değerlendirildiğini incelemeyi hedefleyen bu yazıda, örnek olarak Trabzon Halkevi ve onun yayın organı olan İnan dergisi seçilerek bir araştırmada bulunulmuştur. Bu doğrultuda çalışmada ilk olarak demokrasi yönetiminin taşıdığı temel nitelikler belirtilerek, tartışmanın teorik altyapısı oluşturulmuş, ardından da demokrasi olgusunun 1945 yılına kadar Türkiye'de geçirdiği evrim aktarılmıştır. Daha sonra çok partili siyasal hayata geçildiği 1945 yılından, tek parti iktidarının sona erdiği 1950 yılına kadar geçen süreçteki siyasal gelişmeler daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmış ve böylece İnan

dergisindeki demokrasi bağlamındaki tartışmaların nasıl bir siyasal ortamda üretildiği ortaya konmaya çalışılmıştır. Son olarak İnan dergisi yazarlarının Türk siyasal hayatındaki demokrasi tartışmalarına nasıl yaklaştığı, yine iktidar temsilcilerinin görüşleriyle karşılaştırmalı bir şekilde incelenerek, analitik bir yaklaşım benimsenmiştir. Böylece Halkevleri yapılanmasının bir temsilcisi olarak Trabzon Halkevi şubesinin ülkede yaşanan demokratik dönüşüm sürecinden nasıl etkilendiği, demokrasi meselesine nasıl yaklaştığı ve bu yaklaşımın iktidar partisinin görüşleriyle uyumlu olup olmadığı gibi sorulara yanıt bulmak hedeflenmiştir.

1. Demokrasi Teorisi ve Türkiye'de Demokrasinin Gelişimi

1.1. Demokrasi Yönetiminin Taşıdığı Temel Nitelikler

Basitçe halkın, halk tarafından yönetilmesi anlamına gelen demokrasiyi daha kapsamlı bir şekilde, çok partili, adil seçimler aracılığıyla halkın siyasi kararlara katıldığı, bu seçimler sonucu oluşan çoğunluk yönetiminin yine halk tarafından denetlendiği ve temel insan hak ve özgürlüklerinin korunduğu bir yönetim biçimi olarak tanımlamak mümkündür.[1] Demokrasinin bu temel öğelerinden ilki olan seçimler, demokrasinin bir nevi karşılığını ifade eden halk yönetimi ve katılımını sağlamanın da ana yöntemi olarak belirmektedir. Aynı zamanda çoğulcu bir siyasi hayatı temsil ettiği için, farklı çıkar ve dünya görüşlerine sahip grupların serbestçe ve barış içerisinde iktidar mücadelesinde bulunmasını olanaklı kılan demokrasilerde seçimler özgür ve adil bir şekilde yapılmalıdır. Seçimlerin taşıması gereken bu niteliklerden özgürlük, hem oy verecek seçmenlerin tercihleri konusunda herhangi bir baskı altında kalmadan serbest bırakılmasına, hem de seçimlere katılacak partilerin yine herhangi bir engelle karşılaşmadan, serbestçe propagandalarını yapmalarına karşılık gelmektedir. Bunun yanı sıra diğer nitelik olan adillik ise seçimlerin yargı denetiminde yapılmasını ve seçimler sonucunda iktidarın değiştirilebilmesinin mümkün kılınmasını ifade etmektedir.[2]

Demokrasi denince akla ilk serbest seçimler gelse de, bu yeterli olmayıp, böylesi bir bakış açısı seçimleri amaç haline getirmekte ve diğer gerekli demokratik kurumları göz ardı etmektedir.[3] Demokrasinin sadece seçim odaklı algılanması, seçimler sonucu çoğunluk konumuna erişen iktidarın mutlak ve sınırsız bir yönetim anlayışına yönelmesi tehlikesini beraberinde getirmektedir. "Çoğunluk zorbalığı" olarak da ifade edilen ve azınlıkta kalan muhalefetin haklarına saygı gösterilmediği bu tarz olumsuz durumlarla karşılaşmamak için,

---

1 Mustafa Erdoğan, *Anayasal Demokrasi,* Ankara 2017, s. 240; David Beetham, *Demokrasi ve İnsan Hakları*, Çev. Bilal Canatan, Ankara 2014, s. 25; Buğra Kalkan, *Ahmet Emin Yalman, Entelektüel Bir Biyografi,* Ankara 2018, s. 105.

2 Ahmet Taner Kışlalı, *Siyasal Sistemler: Siyasal Çatışma ve Uzlaşma,* Ankara 2003, s. 238; Erdoğan, *a.g.e.* , s. 306-307.

3 Beetham, *a.g.e.* , s. 121.

iktidarın sınırlandırılması ve denetlenmesi gerektiği düşüncesi yine demokrasinin bir diğer temel öğesi olarak kendisini göstermektedir.[4] Kuvvetler ayrılığı teorisinde karşılığını bulan bu yaklaşımda yürütme kuvvetinin çoğunluğa ve yönetim gücüne sahip durumda olması, bununla birlikte yasama kuvvetinin iktidarları siyasi açıdan, yargı kuvvetinin ise bağımsız ve tarafsız mahkemeler aracılığıyla hukuki açıdan denetlemesi öngörülmektedir. Böylece bu denge ve denetim mekanizmaları ile seçimle iktidara gelenlerin dilediği şekilde hareket edip, zorbalığa yönelmeleri engellenmekte ve hukuk sınırları içerisinde kalmaları sağlanmış olmaktadır.[5]

Demokrasinin bir diğer önemli öğesi olan temel insan hak ve özgürlükleri ise sivil, siyasi, sosyal, ekonomik özgürlükler şeklinde bazı gruplara ayrılmakla beraber, demokrasi bakımından özellikle siyasi özgürlüklerin ayrı bir yeri bulunmaktadır. Çünkü siyasi özgürlükler, hem halkın yönetime katılmasını sağlayarak demokrasinin var olmasını mümkün kılmakta, hem de iktidarların halk tercihleri yönünde denetlenebilmesine ve sınırlandırılmasına olanak tanıyarak, demokrasinin yaşamını sürdürmesinin garantörü olmaktadır. Bu bakımdan demokrasi açısından bu derece değer taşıyan siyasi özgürlükler arasında özellikle seçme ve seçilme, parti-dernek kurma ve bunlara üye olma, düşünce ve ifade, örgütlenme, toplantı ve gösteri özgürlükleri gibi hak ve özgürlükler ön plana çıkmaktadır.[6]

1.2. Türkiye'de Demokrasinin Doğuşu ve Gelişimi (1838-1945)

Halk yönetimi, kuvvetler ayrılığı ve temel insan hak ve özgürlükleri şeklinde üç ana unsura sahip olduğu anlaşılan demokrasi yönetim biçiminin Türkiye topraklarındaki gelişim sürecine bakıldığındaysa, bu ilkelerin Osmanlı İmparatorluğu döneminde kabul edilen Tanzimat Fermanı ve ardından atılan çeşitli adımlarla birlikte yavaş yavaş belirmeye başladığı görülmüştür. İmparatorluk bünyesinde yaşayan insanların can, mal ve namus güvenliğinin korunacağını ve bunlarla ilgili yasal düzenlemeler getirileceğini açıklayan Tanzimat Fermanı, etkisi sınırlı da olsa genelde temel insan hak ve özgürlükleri alanındaki ilk hukuki metin olarak kabul edilmiştir.[7] Tanzimat döneminde demokrasi alanında başlayan bu kıpırdanmalar, 1876 tarihinde ülkenin ilk anayasası olan Kanun-i Esasi'nin ilanı ile bir aşama daha ileri götürülmüştür. Bu anayasa ile birlikte hem halk temsiline dayanan bir meclis oluşturulmuş, hem de temel hak ve özgürlüklere daha geniş bir şekilde yer verilmiştir. Ancak padişah

---

4 Giovanni Sartori, *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, Çev. Prof. Dr. Tunçer Karamustafaoğlu-Prof. Dr. Mehmet Turhan, İstanbul 2017, s. 173-175; Tarık Zafer Tunaya, *Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku*, İstanbul 1975, s. 522-523.

5 Erdoğan, *a.g.e.* , s. 312-313.

6 Tunaya, *a.g.e.* , s. 281, 313; Erdoğan, *a.g.e.* , s. 194, 310-311.

7 Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)*, Ankara 2019, s. 25; Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, İstanbul 2019, s. 89-90.

II. Abdülhamit'in bir sene sonra meclisi tatil edip, istibdat yönetimine yönelmesinin ardından, anayasada yer alan hak ve özgürlüklerin bir anlamı kalmamıştır.[8]

Osmanlı İmparatorluğu'nda demokrasi alanındaki daha ciddi gelişmeler ise, 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilan edilerek, anayasanın tekrardan yürürlüğe konmasıyla birlikte gerçekleşmiştir. "Hürriyet'in İlanı" olarak da nitelenen bu gelişme sonrası ülkede büyük bir serbestleşme ortamı doğmuş, birçok parti kurularak meclis seçimlerine katılmış, basın hayatında da yeni yayınlar ortaya çıkarak oldukça canlı bir siyasi hayat yaşanmaya başlanmıştır. Fakat demokrasi açısından yaşanan bu olumlu gelişmeler oldukça kısa sürmüş ve daha çok teoride kalmıştır. Uygulama aşamasındaysa bu sefer de, II. Meşrutiyet sonrası düzenlenen seçimleri kazanan ve giderek iktidarını pekiştiren İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin otoriter yönetim anlayışı kendisini hissettirmiş ve bu durum demokrasinin ülkede bir kez daha gerilemesine sebebiyet vermiştir.[9]

Demokrasi alanında Türkiye'de yaşanacak daha kalıcı gelişmeler ise kuşkusuz Kurtuluş Savaşı ve ardından cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte ortaya çıkmıştır. Osmanlı hükümetlerinin ülkenin işgaline karşı etkisiz kalmasının ardından ülke yönetimini fiili olarak üstlenen TBMM Hükümeti, 1921 yılında kabul ettiği yeni anayasası Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğunu ilan ederek, demokrasinin temel ilkesi olan halk yönetimi doğrultusunda çok önemli bir adım atmıştır.[10] Nitekim bu adımlar Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaştırılmasının ardından ilan edilen cumhuriyet yönetimi ve anlayışı ile birlikte pekiştirilmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra bu sefer 1924 yılında kabul edilen yeni anayasada temel hak ve özgürlüklere oldukça geniş bir şekilde yer verilerek, liberal bir tutumun benimsenmesiyle de yine demokrasi anlayışı ortaya konmuştur.[11] Ancak birkaç başarısız denemeye rağmen çok partili hayat yerine tek parti iktidarının benimsenmesi, demokrasinin serbest seçimlere dayanan çoğulculuk ilkesinin hayata geçirilememesine yol açmıştır. Bununla birlikte demokrasiye dayalı yönetim anlayışı hiçbir zaman reddedilmemiş ve demokrasiye aykırı gibi duran uygulamalar, içerisinde bulunulan devrim sürecinin zorunlu ve geçici sonuçları olarak sunulmuştur. Gerçekleştirilmeye çalışılan devrimlerle birlikte ülkede demokrasinin daha kalıcı bir şekilde yerleşmesini sağlayacak altyapının hazırlanmasına çalışıldığı savunulmuştur.[12]

---

8 Tanör, *a.g.e.* , s. 137-138, 145-147; Çavdar, *a.g.e.* , s. 45-47.

9 Çavdar, *a.g.e.* , s. 112-113, 130-133; Berkes, *a.g.e.* , s. 405; Tanör, *a.g.e.* , s. 185, 193-196, 207.

10 Tanör, *a.g.e.* , s. 250, 255; Çavdar, *a.g.e.* , s. 207-219.

11 Tanör, *a.g.e.* , s. 292, 308-309, 328-329.

12 Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Çev. Yavuz Alogan, İstanbul 2009, s. 73, 83-84; Bülent Tanör, *Kurtuluş Kuruluş*, İstanbul 2010, s. 201-203, 352-353.

1.3. İkinci Dünya Savaşı'nın Ardından Türkiye'de Demokrasinin Yükselişi (1945-1950)

Cumhuriyetin ilan edildiği 1923 yılından 1945 yılına kadar kısa süreli birkaç dönem hariç tek parti iktidarı ile yönetilen Türkiye'de, 1945 yılında özellikle II. Dünya Savaşı'nın bitme sürecine girmesi ile birlikte demokrasi rüzgarları esmeye başlamıştır. Savaş sürecinin getirdiği koşullar nedeniyle otoriter uygulamalarında bir artış gözlemlenen tek parti iktidarının, savaşın sona erdiği 1945 yılı itibariyle dünyadaki gelişmelerin de etkisiyle bir serbestleşme ortamına doğru yöneldiği gözlenmiştir. Bu dönüşümde özellikle Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 19 Mayıs 1945 tarihli konuşması önemli bir yer tutmakta olup, İnönü bu konuşmasında cumhuriyet rejiminin kuruluşundan itibaren demokrasiyi benimsediklerini ve bu yönde dikkatli bir şekilde ilerlediklerine dikkat çekip, savaş koşullarının ortadan kalkmasıyla birlikte demokrasi ilkelerinin daha da gelişeceğini öne sürmüştür. İnönü'nün bu konuşmasının ardından iktidara karşı bazı muhalif isimler Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve bütçe görüşmeleri sırasında seslerini yükseltme cesareti gösterip, harekete geçmiştir. Celal Bayar, Fuat Köprülü, Adnan Menderes ve Refik Koraltan'ın başını çektiği bu muhalif oluşum daha sonra 7 Haziran 1945 tarihinde CHP Meclis Grubu'na bir önerge vererek, bu muhalif hareketlerini biraz daha somutlaştırıp, daha fazla demokrasi talebinde bulunmuşturlar.[13]

"Dörtler" olarak adlandırılan bu isimlerin önergesi iktidar partisi CHP tarafından reddedilse de, ülkede demokrasi yönündeki tartışmalar ve gelişmeler 1945 yılı boyunca artarak devam etmiştir. İktidara yönelik muhalefetlerini sürdüren "Dörtler" bu yöndeki eleştirilerini basın aracılığıyla dile getirmeye başlamıştırlar. Fakat bu eleştirilerin artması iktidar tarafından hoş karşılanmamış ve basında eleştirel yazıları çıkan Fuad Köprülü ve Adnan Menderes 1945 Eylül ayında CHP'den ihraç edilmiştir. Daha sonra aynı işlem iki isme destek çıkan Refik Koraltan'a da uygulanmıştır. Celal Bayar ise önce milletvekilliğinden, ardından CHP'den istifa etmiştir. Bu gelişmeler yaşanırken Cumhurbaşkanı İnönü, bu sefer 1 Kasım 1945 tarihinde TBMM açılış konuşmasında yine demokrasi yönünde olumlu mesajlar vermeyi sürdürmüştür. Ülkenin demokrasi doğrultusunda ilerlemeye devam ettiğini vurgulayan İnönü'ye göre, bu yöndeki en önemli eksiklerden birisi iktidar partisi karşısında bir muhalefet partisinin bulunmaması olmuştur.[14]

Cumhurbaşkanı İnönü'nün bir bakıma muhalif isimleri yeni parti kurmaları yönünde teşvik ettiği meclis açılış konuşması, "Dörtler" nezdinde karşılığını bulmuş ve bu muhalif isimler yeni parti kurma yönündeki çalışmalarını hızlandırmıştırlar. Aralık ayında İnönü ile görüşerek, kendisinden

---

[13] Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul 2016, s. 228-233; Mahmut Gologlu, *Demokrasiye Geçiş*, İstanbul 2013, s. 25-29; Metin Toker, *Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950)*, Ankara 1990, s. 59-69.

[14] Gologlu, *a.g.e.* , s. 30-31, Karpat, *a.g.e.* , s. 234-237; Toker, *a.g.e.* , s. 72-79.

yeni parti konusunda onay alan Celal Bayar, kısa bir süre sonra arkadaşlarıyla parti programına son halini vermiş ve Demokrat Parti adını verdikleri yeni parti 7 Ocak 1946 tarihinde kurulmuştur. Programında demokrasi ve özgürlük vurguları dikkat çeken DP, kuruluşunun ardından yavaş yavaş örgütlenme faaliyetlerine yönelmiştir. Öte yandan CHP'liler de bu süreçte demokrasi yönünde ilerlediklerini kamuoyuna göstermek adına bazı önemli kararlar alıp, kanunlar çıkarmaya devam etmiştirler. Sınıf esasına dayalı dernek ve parti kurma yasağının kaldırılması, toplantı ve basın özgürlüklerine yönelik kısıtlamaların hafifletilmesi, üniversite özerkliğinin tesis edilmesi ve tek dereceli seçim sisteminin kabulü bu doğrultuda atılan adımların başlıcaları olmuştur. Bu demokratikleşme çabaları sonrasında 21 Temmuz 1946 tarihinde gerçekleştirilen ve Cumhuriyet döneminin ilk kez tek dereceli olarak düzenlenen genel seçimleri ise oldukça olaylı geçmiştir. Seçimler sonucunda DP halk nezdinde ciddi bir destek bulsa da, meydana gelen usulsüzlüklerin de katkısıyla, seçimleri yine CHP kazanmış ve iktidarını korumayı sürdürmüştür.[15]

1946 genel seçimlerinin ardından uzun yıllar sonra iki farklı partinin temsilcilerinin mecliste yer almaya başladığı yeni dönemde Cumhurbaşkanı İnönü, başbakanlığa ilk olarak Recep Peker'i getirmeyi uygun bulmuştur. Başbakan Peker hükümet programında, demokrasiyi kökleştirmenin en kutsal amaçları olduğunu belirttikten sonra, oluşacak özgürlük ortamının devlet otoritesi ile dengelenmesi ve özgürlüklerin suiistimal edilerek anarşiye yol açmaması gerektiğini vurgulamıştır. Peker'in başbakan olarak uygulamaları da bu doğrultuda olmuş ve ilk olarak basın özgürlüğünü belirli yönlerden kısıtlayan bir basın kanunu meclisten geçirmiştir. Ayrıca muhalefete yönelik olarak sert bir politika izlemeyi tercih eden Peker, muhalefetin kendilerine yönelik eleştirilerine genel olarak tepki göstermiş ve muhalefetin faaliyetlerini hoş karşılamamıştır. Bu tutum iktidar ve muhalefet partileri arasındaki ilişkilerin gergin geçmesine yol açmış, hatta bazen muhalefet partisinin meclisi terk etme gibi protestolara yönelmesine sebebiyet vermiştir.[16]

Yeni dönemde iktidar-muhalefet ilişkilerini tekrardan bozan gelişmelerden birisi de DP'nin birinci kuruluş yıl dönümünde düzenlediği Büyük Kongre ve bu kongre sonrasında muhalefet partisinin temel beklentilerini içeren Hürriyet Misakı adlı bir belgenin kabul edilmesi olmuştur. İktidar partisi bu metni kendilerine yönelik bir tehdit olarak değerlendirmiş ve hoş karşılamamıştır. Kongre sonrası oluşan bu olumsuz hava 1947 yılında gerçekleştirilen muhtarlık ve ara seçimler vesilesiyle daha da artmıştır. Muhtarlık seçimlerinde bazı yerlerde olaylar çıkmış, bu durumu protesto eden DP ise hem ara seçimlere katılmama kararı almış, hem de düzenlediği mitinglerle iktidarı eleştirmeye

---

15 Toker, *a.g.e.* , s. 83, 91, 112-113, 124-126; Karpat, *a.g.e.* , s. 239-255; Goloğlu, *a.g.e.* , s. 37-42, 51-54, 71-73.

16 Karpat, *a.g.e.* , s. 258-263; Goloğlu, *a.g.e.* , s. 82-83, 105-106, 172-175; Toker, *a.g.e.* , s. 153-154, 160-161.

devam etmiştir. CHP iktidarı ise muhalefetin bu karar ve politikasını, ülkedeki demokrasiyi kötüleme girişimi olarak niteleyip, eleştirmiştir. [17]

İktidar ve muhalefet partileri arasındaki gerginliklerin bir türlü çözülememesi, hatta artarak devam etmesi Cumhurbaşkanı İnönü'yü arabuluculuk rolünü üstlenmeye yönlendirmiştir. İnönü, Başbakan Peker ve DP lideri Bayar ile birlikte çeşitli görüşmeler yapmış ve bu görüşmelerin ardından 12 Temmuz Beyannamesi olarak bilinen bir metni kamuoyu ile paylaşmıştır. Bu beyannamede İnönü, muhalefetin iktidarın kendisi üzerinde baskı kurmayacağına, iktidarın da muhalefet partisinin kanun dışı yollara sapmayacağına emin olması gerektiğini dile getirmiş, ayrıca hem kendisinin, hem de bürokrasinin her iki partiye yönelik olarak tarafsız ve eşit davranacağı taahhüdünde bulunmuştur. Beyannameye olumlu yaklaşmayan Başbakan Peker, kısa bir süre sonra başbakanlıktan istifa etmiş ve yerine Hasan Saka göreve gelmiştir. Yeni Başbakan Saka, 12 Temmuz Beyannamesi'nde belirlenen politikaya uygun hareket etmeye çalışmış ve bu doğrultuda muhalefet üzerindeki baskıyı hafifletmiş, hatta muhalefetin bazı taleplerini de yerine getirmiştir. Bu yöndeki faaliyetlerin başında Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu'nun değiştirilerek, polise tanınan şüphe duyulan kişileri süresiz tutuklama yetkisinin kaldırılması gelmiştir. Ayrıca seçim kanununda düzenlemeye gidilerek, gizli oy-açık sayım ilkesi de kabul edilmiştir.[18]

12 Temmuz Beyannamesi'nden sonra iktidar, demokrasi ve özgürlük yönünde adımlar atmaya başlasa da, bu uygulamalar muhalefet tarafından yeterli bulunmamıştır. Bu gelişmelerin üzerine, ana hedefini muhalefetin de tüm beklentilerini karşılayacak adaletli bir seçim kanunu oluşturmak üzerine kuran Şemsettin Günaltay hükümeti, 1949 yılı başlarında Hasan Saka hükümetinin yerine göreve gelmiştir. Gerçekten de yeni Başbakan Günaltay ülkede bir süredir izlenen serbestleşme politikalarını hızlandırarak, sürdürmüştür. Din eğitimi özgürlüğü, radyoların tüm partilerce eşit kullanılması gibi kararlar demokrasiyi geliştirici adımlar arasında yer almıştır. Muhalefetin esas beklentisini oluşturan seçim kanunun düzenlenmesi ise 1950 genel seçimlerinden hemen önce CHP ve DP'nin uzlaşması sonucu kabul edilmiş ve seçimlerin tarafsız yüksek mahkemeler tarafından denetlenmesi usulü benimsenerek, seçimlerin güvenilirliği ilkesi kuvvetlendirilmiştir. Yeni kanunun getirdiği kurallar etrafında düzenlenen seçimler ise 14 Mayıs 1950 tarihinde gerçekleştirilmiş ve bu sefer bir önceki seçimlerdeki usulsüzlükler ortaya çıkmamıştır. Seçimlerin sonucunda ise muhalefet partisi DP, CHP'ye üstünlük kurmuş ve uzun yıllardır süren tek parti iktidarı böylece olaysız bir şekilde devredilmiştir.[19]

---

[17] Gologlu, *a.g.e.* , s. 183-189, 201-205; Karpat, *a.g.e.* , s. 268-274; Toker, *a.g.e.* , s. 166-169, 176-178.

[18] Karpat, *a.g.e.* , s. 277-288, 309-310; Gologlu, *a.g.e.* , s. 208-215, 227.

[19] Gologlu, *a.g.e.* , s. 303-304, 313-317, 378-379, 402; Karpat, *a.g.e.* , s. 305-307, 311-312, 315-317, 323, 327-328.

1945-1950 yılları arasında meydana gelen tüm bu gelişmeler değerlendirildiğinde, II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte ülke içinde ve dünyada meydana gelen gelişmelerin etkisi sonucu Türkiye'de bir demokratikleşme rüzgarının estiği görülmüştür. Demokrasi yönündeki bu ilerlemeler adım adım gerçekleştirilmiş ve temkinli hareket edilerek, ülkede olumsuzlukların doğmasına izin vermemek hedeflenmiştir. Bu bağlamda öncelikli olarak demokrasinin ilk kriteri olan serbest seçimlere dayalı çok partili hayat, hem muhalefet partilerinin oluşumu, hem de adaletli bir seçim kanununun kabulüyle mümkün kılınmıştır. Bir diğer demokrasi kriteri olan insan hak ve özgürlükleri konusunda da önemli ilerlemeler kaydedilmiş ve tek parti döneminin özgürlükleri kimi yönlerden sınırlandıran kanunlarında olumlu yönde düzenlemelere gidilmiştir. Bununla beraber demokrasinin bir başka ilkesi olan iktidarın sınırlandırılması ve denetlenmesi hususunda ise yeterli adımlar atılamamıştır.

2. Trabzon Halkevi Dergisi İnan ve Çok Partili Demokratik Hayata Yaklaşımlar

1945 yılı ile birlikte Türk siyasal hayatında görülmeye başlanan demokratikleşme ve serbestleşme ortamının etkileri kuşkusuz geniş çaplı olmuştur. Bu gelişmelerden etkilenen kurumlar arasında tek parti iktidarı döneminin yapılanmalarından olan Halkevleri ve onun yayın organları da yer almıştır. Trabzon Halkevi ve onun yayın organı olan İnan dergisi bu etkiyi gözler önüne sermesi bakımından önemli bir örneği temsil etmiştir. Türk devriminin temel ilkelerini toplum içinde yaymak ve halka benimsetmek amacıyla Türk Ocakları'nın yerine kurulan Halkevleri'nin Trabzon şubesi, 24 Haziran 1932 tarihinde açılmıştır. Diğer Halkevleri şubelerinde olduğu gibi Trabzon Halkevi de dil ve edebiyat, sosyal yardım, güzel sanatlar, halk dershaneleri ve kurslar, spor, kütüphane ve yayıncılık, köycülük, temsil, tarih ve müze kolu şeklinde olmak üzere dokuz temel alanda çeşitli faaliyetler içerisinde bulunmuştur.[20] Bu faaliyetler kapsamında çıkartılan İnan dergisi ise iki farklı dönemde yayın hayatında yer almıştır. İlk olarak 1937-1939 yılları arasında 12 sayı olarak, daha sonra da 1942-1949 yılları arasında yeni seri olarak 52 sayı çıkartılan dergi toplam 64 sayı olarak yayımlanmış ve Trabzon kültür ve sanat hayatına katkıda bulunmaya çalışmıştır.[21]

Derginin ilk sayısında, İnan'ın, milli kültür ve milli ülküyü rehber alarak, CHP'nin altı ilkesini de benimseyerek yayın hayatına atıldığı; derginin inanmışların dergisi olduğu, inanmış insanın da ancak kültürünü ve ülküsünü geliştirerek bir bütün olabileceği, derginin de bu amaç doğrultusunda hareket

---

[20] Ahmet Özer-Arslan Pulathaneli, "Halkevleri Hareketinde Bir Örnek Kuruluş: Trabzon Halkevi (1932-1951)", *Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Trabzon Dergisi*, S: 3, Ankara 1989, s. 40-53.

[21] İbrahim Azcan, *Türk Modernleşmesi Sürecinde Trabzon Halkevi*, Trabzon 2003, s. 83.

edeceği belirtilerek, yayın çizgisi ortaya konmuştur.[22] Yine derginin ikinci sayısındaki başmakalede Türk inkılâbının derin, kapsamlı ve bir bütün olmasıyla hiçbir inkılâba ve ihtilale benzemediği; ancak inkılâbın henüz tamamlanmaması nedeniyle yapılacak çok işin olduğu; bu nedenle Atatürk'ün gösterdiği medeniyet ülküsü yolunda çalışmak gerektiği vurgulanmıştır. [23] Böylece, tek parti iktidarının bir kurumu olan Halkevleri'nin Trabzon şubesinin yayın organı olarak faaliyetlerine başlayan İnan dergisi daha ilk sayılarından itibaren Türk inkılabı ve onun siyasal temsilcisi olan CHP'nin politikaları doğrultusunda bir yayın politikası izleyeceğini ortaya koymuştur. Bu anlayış derginin yeni seri olarak çıkacağı 1940'larda da sürdürülmüş ve özellikle çok partili demokratik hayata geçiş kararının verildiği 1945 yılı ve sonrasında dergide çıkan yazılarda da iktidar politikalarıyla uyumlu yaklaşım kendisini hissettirmeye devam etmiştir.

İnan dergisinde 1945 yılı itibariyle demokrasi hakkında çıkan ilk yazı o dönemde Trabzon Lisesi'nin müdürlüğünü yapmakta olan Ahmet Faik Dranaz tarafından kaleme alınmıştır. Aynı zamanda felsefe öğretmeni olan Dranaz,[24] bu yazısında demokrasiyi siyaset felsefesi açısından ele almaya çalışmaktaydı. Demokrasinin halk egemenliği anlamını taşıdığını belirten Dranaz'a göre egemenliğin sahibi olan bu halk genel olarak ayrıcalıklara sahip olmayan çoğunluğa karşılık gelmekteydi. Ancak özellikle demokrasinin 19. ve 20. yüzyıllardaki uygulamalarıyla birlikte halk egemenliği, halkın belirli bir kesimini temsil etmeye, yani bir sınıf egemenliği şekline bürünmeye başlamaktaydı. Çeşitli sınıflar parlamentolarda çeşitli partiler aracılığıyla halk egemenliği için birbirleriyle çarpışmakta ve parlamentolarda üstünlüğü ele geçiren sınıflar, kendi sınıf çıkarları doğrultusunda hareket ederek, diğer sınıfların muhalefetini önlemeye çalışmaktaydılar. Türkiye'de de son dönemde bu tip parlamentoculuğu savunup, tek partili yönetimlerin demokrasiye uygun olmadığını ileri süren akımların ortaya çıktığını ifade eden Dranaz'a göre bu yaklaşımların bilimsel geçerliliği bulunmamaktaydı. Çünkü bu görüşleri ileri sürenler Batı demokrasilerindeki esasları Türkiye'de taklit etmeye çalışmakta ve ülke gerçekliklerini anlamamaktaydılar. Batı demokrasisinde partiler belirli sınıfları temsil ettikleri için, çok partili demokrasi de doğal olarak bu partiler arası mücadeleye karşılık gelmekteydi. Halbuki Türkiye'de Batılı anlamda sınıfları temsil eden bir parti bile bulunmamaktaydı. CHP savunduğu halkçılık

---

22 "İnan Niçin Çıkıyor?", *Trabzon Halkevi Mecmuası İnan*, C: 1, S: 1, Trabzon 1937, s. 1.

23 Rıfat Necdet Evrimer, "19 Mayıs: İki Bayram", *Trabzon Halkevi Mecmuası İnan*, C: 1, S: 2, Trabzon 1937, s. 1-4.

24 Türkiye'nin yetiştirdiği en önemli eğitimcilerden biri olan Faik Ahmet Dranaz Trabzon Lisesi'nin yanı sıra, Kastamonu, Sivas ve Kabataş Liselerinde de öğretmenlik ve müdürlük görevlerini yürütmüştür. Sadri Karakoyunlu, "Kayan Bir Yıldızın Ardından", *Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Trabzon Dergisi*, S: 2, Ankara 1988, s. 23-25.

ve devletçilik ilkeleri gereği belirli bir sınıfı değil, tüm halk kesimlerini savunmakta ve ülkeye bağımsızlığını kazandırmasından beri tüm milleti temsil eden bir parti olarak varlığını sürdürmekteydi. Bu görüşleriyle Türkiye'deki siyasal sistemin kendi koşullarının bir sonucu olduğuna ve demokrasiye aykırı olmadığına dikkat çekmeye çalışan Dranaz, Batı demokrasilerindeki gibi serbest seçim ve çok partili hayata ne zaman geçileceği konusundaki en iyi kararı da yine tecrübesiyle halkın çıkarlarını en iyi bilen CHP'nin vereceğini ileri sürmekteydi. Bu yolda ilerlemeye karar verildiğindeyse kurulacak partinin ciddi ve milli olması durumunda CHP tarafından olumlu şekilde karşılanacağına şüphesi olmadığını kaydeden Dranaz, CHP'nin bu yeni partinin milli çıkarlar doğrultusunda, millete yararlı olmak için hareket edip etmediğini denetleyeceğini de vurgulamak gereğini hissetmekteydi.[25]

CHP içerisindeki muhalif "Dörtler" hareketinin etkinliğini arttırdığı ve bir muhalefet partisinin kurulacağına yönelik söylemlerin çoğaldığı bir dönemde kaleme alınan bu yazıda Dranaz tarafından vurgulanan tek partili bir yapının demokrasiye aykırı olmadığı söylemi, aslında CHP'nin uzun yıllardır kullanmakta olduğu bir meşrulaştırma girişimine karşılık gelmekteydi. Dranaz'ın da dikkat çektiği üzere CHP'nin sınıfları reddeden halkçılık anlayışına dayanan bu yaklaşıma göre farklı sınıflar olmadığı zaman farklı partilere de ihtiyaç bulunmamaktaydı. Öte yandan, CHP'nin kuruluşunun 20. yılına yönelik çıkarılan bir eserde de belirtildiği üzere CHP iktidarı, uygulamalarıyla farklı partilerin olmadığı bu tabloda bile demokrasi ve özgürlüklerin yaşatabileceğini kanıtlamaktaydı.[26] Bununla birlikte, çok partili hayata geçiş kararının resmiyete dönüşmesinin ardından CHP'nin bu yaklaşımından da vazgeçtiği görülmekteydi. Daha önceden belirtildiği gibi demokrasiye geçişle birlikte çıkarılan serbestleşme kanunlardan biri de sınıf çıkarına dayanan dernek ve parti kurulabileceğini karara bağlamaktaydı. Böylece CHP iktidarının çok partili demokratik hayata geçişin ardından farklı partilerin, farklı sınıfları ve farklı ekonomik çıkarları temsil edebileceği görüşüne yönelmiş olduğu anlaşılmaktaydı.[27]

1945 yılı içerisinde demokrasiye geçiş konusuna çekinceli yaklaşan bir diğer yazı ise Yusuf Mazhar Aren'in[28] "Demokrasi Nedir" başlıklı yazısıydı. Bu

---

25 DRANAZ, "Demokrasi ve Siyasi Partiler", *Trabzon Halkevi Kültür Dergisi İnan*, C: 3, S: 20, Trabzon 1945, s. 4-7.

26 *Yirmi Yıl İçinde Cumhuriyet Halk Partisi*, Ankara 1943, s. 30.

27 Karpat, *a.g.e.* , s. 387-388.

28 Ziraat Bankası'nda müfettiş olarak görev yapmış olan Yusuf Mazhar Aren, çalıştığı şehirlerde Halkevleri'ne katkılar sunmuştur. Bu bağlamda Trabzon Halkevi Dergisi İnan'ın yanı sıra Afyon Halkevi Dergisi Taşpınar'ın da önemli yazarları arasında yer almıştır. Yine Cumhuriyet gazetesinde de yazılar kaleme alan Aren, 1949 yılında Afyon'da kurulan Öz Demokratlar Partisi'nin kurucuları arasında yer almıştır. Yusuf Mazhar Aren aynı zamanda iktisatçı ve siyasetçi Prof. Sadun Aren'in de babasıdır. Fehmi Akın, "Afyonkarahisar'da Öz Demokrat Partisi (1948)", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 9, S: 1, Afyon 2007, s. 56.

yazısında demokrasilerde yöneticilerin halkın seçimleriyle belirlendiğine dikkat çeken Aren'e göre demokrasinin başarılı olabilmesi için halktaki demokrasi kültürü gelişmiş olmalıydı. Bu doğrultuda vatandaşların kendi çıkarlarının dışındaki meselelerle ilgili bir karaktere sahip olup, ülkenin iç ve dış siyaseti hakkında aydınlanmış olması gerekmekteydi. Ayrıca yine vatandaşlar kendi çıkarlarının genel çıkarlarla ilintili olduğunun ve bu genel esenliğin her şeyin üstünde yer aldığının bilincinde olmalıydılar. Eğer bu tarz bir demokrasi bilinci ve kültürü yerleşmezse küçük çıkar gruplarının, demokrasiyi suiistimale uğratma riski ortaya çıkacaktı. Bu nedenle demokrasi uygulanırken, "söz ayağa düşürülmeyerek", hassas davranılmalıydı.[29] Aren tarafından savunulan demokrasi için halkın belirli bir olgunluğa erişmiş olması gerekliliği fikri, yine bu dönemde CHP'ye yakın isimler tarafından dile getirilen bir hususdu. 1946 genel seçimlerinden önce "Türkiye'de Demokrasi" adlı bir kitap kaleme alarak CHP iktidarına destek olmaya çalışan Selime Seden'e göre demokratik bir yönetim için, toplum seviyesinin yüksek olması, en azından halkın çoğunluğunun okuma yazmayı bilmesi gerekmekteydi. Ayrıca yine vatandaşların erdemli bir ahlaka sahip olup, toplum meseleleriyle ilgilenmesine ihtiyaç duyulmaktaydı. Aksi takdirde "cahil insanlar" eşit oy ilkesinden yararlanarak, demokrasi açısından olumsuz kararlara imza atabilmekteydi.[30] Nitekim iktidara yakın bir akademisyen olan Hüseyin Nail Kubalı da benzer endişeleri taşımakta ve bu nedenle halkın eğitim düzeyi gelişene kadar tek dereceli seçim yerine, bir süre daha çift dereceli sisteme devam edilmesini savunmaktaydı.[31] Dolayısıyla demokrasiye ve çok partili hayata geçiş kararı alınmış olsa bile iktidar bileşenlerinin bir kısmında, halkın olgunluğunu gerekçe göstererek, bu sürece şüpheyle bakma eğilimi de bulunmaktaydı.

1945 yılı içerisinde demokrasiye geçiş konusunda çekinceli bir yaklaşım sergileyen İnan dergisi yazarları, 1946 yılı itibariyle çok partili demokratik hayata resmen geçilmesiyle birlikte demokrasiyi sorgulayıcı tavırlarını terk edip, demokrasiyi kabullenmeye başlamakta, ancak yine de demokrasi konusunda uyarılarda bulunmaya devam etmekteydiler. Öte yandan demokrasiye yönelik bu kabullenişin, dünyadaki demokratik gelişmelerden de bağımsız değerlendirilemeyeceği yine İnan dergisi yazarlarının görüşlerinden anlaşılmaktaydı. Şubat 1947'den itibaren Trabzon Halkevi'nin başkanlığını üstlenmeye başlayan ve İnan dergisinin önemli yazarları arasında yer alan Kemal Kefeli'ye[32] göre İkinci

---

29 Yusuf Mazhar Aren, "Demokrasi Nedir", *Trabzon Halkevi Kültür Dergisi İnan*, C: 3, S: 21, Trabzon 1945, s. 2-3.

30 Selime Seden, *Türkiye'de Demokrasi*, İstanbul 1946, s. 32, 38, 42.

31 Hüseyin Nail Kubalı, "Tek Dereceli Seçim ve Yurd Realitesi", *Cumhuriyet*, 15 Mayıs 1946.

32 Trabzon esnaflarından olan Kemal Kefeli, İnan dergisinin yanı sıra CHP'nin Trabzon'daki gazetesi Halk'ın da başyazarlığını yürütmüştür. CHP İl Teşkilatında yöneticilik yapan Kefeli, aynı zamanda çeşitli yerel idari kurumlarda görevler üstlenmiştir. Recep Çelik, *Trabzon'da Siyasi Hayat (1920-1950)*, Trabzon 2013, s. 358.

Dünya Savaşı sonrası demokrasi galip gelmiş ve bunun sonucu olarak tüm dünyada demokratik anlayış gittikçe gelişme göstermeye başlamıştı. Bu doğrultuda söz, yazı, vicdan gibi birey hak ve özgürlükleri her yerde sıklıkla dile getirilmekte olup, böylesi bir ortamda, "Büyük Türkiye" için kendileri de "Türk demokrasisinin" peşinde gitmekteydiler.[33] Kefeli'nin bu tespitleri de aslında CHP'nin İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra izlemeye başladığı siyasetin bir yansımasını temsil etmekteydi. Cumhurbaşkanı İnönü, 1945 yılında Birleşmiş Milletler organizasyonu kuracak olan toplantıya katılacak Türk heyetine, Türkiye'nin kısa sürede demokrasiye geçeceği taahhüdünü görüşmeler sırasında dile getirme talimatını vermiş[34] ve daha sonra da gerçekten demokratik dünya ile uyumlu olacak şekilde siyasi adımlar birer birer uygulamaya konmuştu. Kefeli'nin bu yazısındaki görüşleri de Türkiye'de demokrasiye geçiş sürecinin dış gelişmelerden bağımsız değerlendirilemeyeceğini böylece bir kez daha gözler önüne sermiş olmaktaydı.

Demokrasiye geçişin sağlanmasının ardından İnan dergisi yazarları tarafından yapılan uyarıların başında, demokratik ilerleme konusunda acele edilmemesi ve yapılan bu geçişin sorunsuz bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekliliği gelmekteydi. 1946 genel seçimlerinden önce bu konuya değinen dönemin Trabzon Halkevi Başkanı Abdullah Günel'e[35] göre ülke topraklarındaki egemenlik anlayışı, padişahlık, meşrutiyet gibi çeşitli aşamalardan sonra cumhuriyetle birlikte tam olarak milletin kendisinin eline geçmiş olup, Atatürk'ün kurduğu CHP de bu millet egemenliği anlayışına uygun olarak cumhuriyet ve demokrasinin sağlıklı bir şekilde gelişebilmesi yönünde faaliyet göstermekteydi. Bu sağlıklı gelişimin demokrasinin yavaş yavaş olgunluğa kavuşturulmasıyla sağlanacağını düşünen Günel, bunun da ancak yine CHP iktidarı tarafından yerine getirilebileceğini ifade ederek,[36] hem demokrasi konusundaki uyarılarını dile getirmekte, hem de CHP'nin önemini hatırlatarak bir anlamda seçim propagandası yapmaktaydı.

Demokrasi konusunda yavaş ama emin adımlarla ilerlenmesi gerektiğine dair diğer bir görüş Kemal Kefeli tarafından savunulmaktaydı. Türkiye'de demokrasinin 1920 yılında "hakimiyet-i milliye" anlayışı ile ortaya çıktığını belirten Kefeli'ye göre uygulamada bazı zaruretlerden dolayı demokrasiye aykırı kimi kanunlar bulunması, 1945'ten önce ülkede demokrasi olmadığı anlamını taşımamaktaydı. Çünkü her ülkedeki demokrasi aynı şekilde olmak zorunda bulunmayıp, her ülkenin kendine has koşulları nedeniyle demokrasileri farklılık

---

33 Kemal Kefeli, "Bizim Demokrasimiz", *Trabzon Halkevi Kültür Dergisi İnan*, S: 29, Trabzon 1947, s. 1.

34 Toker, *a.g.e.* , s. 198.

35 Deneyimli bir öğretmen olan Abdullah Günel, aynı zamanda Halkevi Başkanlığı'nın yanı sıra Trabzon Erkek Ortaokul Müdürlüğü görevini de üstlenmiştir. Çelik, *a.g.e.* , s. 192, 195.

36 Abdullah Günel, "Milli Egemenliğimizin Çağları", *Trabzon Halkevi Kültür Dergisi İnan*, S: 25, Trabzon 1946, s. 1-3.

gösterebilmekteydi. Demokrasinin evrensel ilkelerini Türkiye'ye getirmek gerektiği hususunu kabul eden Kefeli, ancak bunu yaparken bu ilkeleri hem ülke koşullarına uydurmanın, hem de zamana yaymanın önemine de dikkat çekmekteydi. Özellikle demokrasinin geniş hoşgörüsünden yararlanarak, milli bünyede olumsuzluk yaratacak yıkıcı fikirler bulunduğunu düşünen Kefeli'ye göre, bu nedenle demokrasi konusunda hızlı gidilmemeli, halkın bilinçlenmesini ve özgürlükleri sindirmesini sağlamak gerekliydi. İstikrarlı ve sağlıklı bir demokrasi ancak bu şekildeki sağlam adımlarla mümkün kılınabilirdi. Zaten demokrasinin bir sınırı bulunmayıp, toplumlar geliştikçe demokrasiler de gelişecekti. Türkiye'deki demokrasi bu ilerlemelere uygun bir şekilde gelişmeye emin adımlarla devam edecekti.[37]

İnan dergisi yazarları Günel ve Kefeli'nin demokrasinin Türkiye'deki kendine has ve temkinli gelişimine ait bu tespitleri de aslında yine CHP'nin o dönemki önde gelen isimlerinin görüşlerine paralellik göstermişti. Cumhurbaşkanı ve CHP lideri İnönü çok partili hayatın bu ilk dönemlerinde verdiği çeşitli demeçlerde bu konuya değinmiş ve demokrasinin ortak ilkeleri olduğu gibi, her ülkenin kendi karakterine uygun niteliklere de sahip olduğunu ileri sürüp, Türk demokrasisinin de bu yönde kendine uygun özellikleri bulması gerektiğini savunmuştu. Ayrıca, demokrasinin hemen ve bir anda yerleşemeyeceğini, bu nedenle özellikle geçiş sürecinin başlarında vatandaşların huzur ve güvenliğini tehdit edecek durumlarla karşılaşmamak adına aceleci davranmadıklarını vurgulamıştı.[38] 1946 genel seçimlerine kadar başbakanlık görevini üstlenen Şükrü Saraçoğlu da benzer bir biçimde demokrasiye geçiş sürecinde yaptığı bir değerlendirmede, her ülkenin kendisine has bir demokrasi anlayışı olduğunu, tek parti dönemindeki bazı uygulamaların zorunluluk nedeniyle tercih edildiğini ve kendilerinin demokrasi yönünde yavaş yavaş ilerlediklerini kaydetmişti.[39] Yine aynı şekilde dönem içerisinde Dışişleri bakanlığı yapacak olan Necmeddin Sadak, Akşam gazetesinde yazdığı bir köşe yazısında demokrasiye geçiş sürecinde sabırsız ve aceleci davranılarak, anarşi doğuracak tehlikelere yol açılmaması uyarılarında bulunmuştu.[40] Dolayısıyla İnan dergisi yazarlarının, iktidar temsilcileriyle uyumlu bir şekilde içinden geçilmekte olan demokratik süreçlerin toplumsal ve siyasal açıdan herhangi bir soruna yol açmadan gerçekleşmesi yönünde bir hassasiyete sahip olduğu anlaşılıyordu.

---

37 Kemal Kefeli, "Demokraside Sürat", *Trabzon Halkevi Kültür Dergisi İnan,* S: 48, Trabzon 1949, s. 1-2; Kemal Kefeli, "Zaruri Bir Cevap", *Trabzon Halkevi Kültür Dergisi İnan,* S: 49, Trabzon 1949, s. 1-6.

38 *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: VII, Toplantı:3, Cilt: 20, s. 7; İsmet İnönü, *Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşiler (1944-1950)*, Haz. İlhan Turan, Ankara 2003, s. 80, 410.

39 "Başbakan Gazete Tenkidlerine Cevap Verdi", *Akşam*, 6 Eylül 1945.

40 Necmeddin Sadak, "Geniş Demokrasi, Geniş Hürriyet Memleketi Sarsacak Anarşi Vasıtaları Olmamalıdır", *Akşam,* 15 Haziran 1945.

Demokrasinin sağlıklı bir şekilde gelişebilmesi için İnan dergisi başyazarı Kemal Kefeli'nin en çok vurgu yaptığı husus ise parti kavgalarından uzak durulması ve demokrasinin anarşiye yol açmamasına özen gösterilmesiydi. CHP iktidarının ülkedeki "en büyük sosyal devrim" olan demokrasi hususunda emin adımlarla ilerlemekte olduğunu düşünen Kefeli'ye göre parti kavgaları ve iktidar hırsı gibi sebepler nedeniyle bu devrimin hedefinden şaşmasına izin verilmemeliydi. Çünkü böylesi bir durumda demokrasi yozlaşacak ve halk için olumsuzluklar doğuracak anarşi meydana gelecekti. Bu noktada özellikle muhalefeti eleştiren Kefeli, demokrasiye geçildiğinden beri DP'nin iktidar olma arzusuyla saldırgan bir politika izlediğini ve aşırı propaganda yaparak, ülke yönetimini olumsuz göstermeye çalıştığını ve böylece halkın kafasını karıştırdığını ileri sürmekteydi. Bu bağlamda, demokrasinin bu tarz demagojilere en müsait rejim olduğuna da vurgu yapan Kefeli'ye göre özellikle demokrasiye yeni geçilen ülkelerde halkın bu şekilde kandırılması çok kolaydı. Ancak bu anlayış demokrasiyi sokak siyasetine dönüştürüp, istikrarsızlaştırma tehlikesini barındırmaktaydı. Bu durum demokrasinin olumlu tarafları olduğu gibi, ülkeyi zora sokacak bu tarz olumsuz yanlarının da bulunduğunu göstermekteydi. Halbuki demokrasi ve özgürlüklere önem verirken, aynı zamanda devlet otoritesini de sarsmamak gerekmekteydi. Halkın bilinçlenip, olgunlaşıp, demokrasinin böyle istismar edilme girişimlerine fırsat tanımamasını olumlu bir gelişme olarak niteleyen Kefeli, demokrasinin bu şekilde geniş halk kitlelerine yayılarak kuvvetlenmesini ve huzursuzluklardan, iç kavgalardan ziyade ülke çıkarlarını önde tutan bir biçimde gelişmesini arzu ettiklerini dile getirmekteydi.[41]

Trabzon Halkevi Başkanı Kemal Kefeli'nin ülkede uygulamaya konmaya başlanan demokrasi yönetiminin demagojiye yönelip, parti kavgalarına yol açıp, anarşiyle sonuçlanmaması ve bunun yerine devletin çıkarlarını ön planda tutup, istikrarı sağlayacak bir biçimde olmasını arzu eden yaklaşımı da yine dönemin CHP liderleri tarafından paylaşılan bir hassasiyete karşılık gelmekteydi. Gerek meclis açılış konuşmalarında, gerekse de halka yönelik verdiği çeşitli demeçlerde bu konuya değinen İnönü'ye göre çok partili demokratik hayatın bir doğal sonucu olan tartışma ortamının ilk etapta gerginliklere yol açıp, ülkedeki huzur ve güvenliği bozmaması için siyasal partilerin şiddet ve düşmanlıktan uzak durup, kanunlara uygun bir siyasi faaliyet yürütmesi gerekmekteydi. Demagojik yöntemlerle sürekli birbirlerini kötüleyen, birbirlerine hakaret eden partilerin "kör kavgaları" yerine daha faydalı tartışmalara yönelmesi tercih edilmeliydi.

---

41 Kemal Kefeli, "İnkılabımız Yürüyecektir", *Trabzon Halkevi Kültür Dergisi İnan*, S: 32, Trabzon 1947, s. 1; Kemal Kefeli, "Bir Konuşmanın Düşündürdükleri", *Trabzon Halkevi Kültür Dergisi İnan*, S: 34-35, Trabzon 1947, s. 1; Kemal Kefeli, "Yürüyeceğimiz Yol", *Trabzon Halkevi Kültür Dergisi İnan*, S: 39, Trabzon 1948, s. 17-19; Kemal Kefeli, "Demagoji Edebiyatı İflas Yolunda, *Trabzon Halkevi Kültür Dergisi İnan*, S: 40-41, Trabzon 1948, s. 1.

Hatta ülkenin önemli meselelerinde siyasi partiler ortak hareket ederek, dışarıya karşı da birlik mesajı vermeliydiler.[42] Demokrasiye geçiş sürecinde CHP içerisinde ön plana çıkmaya başlayan ve Ulus gazetesinde önemli yazılar kaleme alan Nihat Erim de benzer bir fikirlere sahipti. Erim'e göre demagoji gibi bir yönteme kayan demokrasi en kötü yönetim biçimlerinden olup, bu durum genelde demokrasi yerine despotizmin gelmesine sebebiyet vermekteydi. Bu nedenle ülke için olumsuzluklar doğuracak böyle bir tablonun oluşmaması adına demokrasinin demagojik bir hal almasına kesinlikle izin verilmemeliydi.[43] Hem iktidar önderleri hem de İnan dergisi yazarları tarafından dile getirilen demokrasinin demagojik parti kavgalarına dönüştürülmemesi gerekliliği anlayışı, aslında dönemin geneline hakim yaklaşımın bir ifadesiydi. Bu yaklaşıma göre özellikle yeni kurulmuş olan muhalefet partileri demagojik söylemlerle, doğrudan iktidarı hedeflememeli, aksine sadece iktidarı belli konularda denetleyecek bir görevle yetinmeliydi. Bu görüşler demokrasiye geçilmiş olsa bile, bunun halen sınırlı ve kontrollü bir demokrasi olduğunu ortaya koymaktaydı.

Trabzon Halkevi Başkanı Kemal Kefeli'nin demokrasi bağlamında temkinli yaklaştığı bir diğer konu ise özgürlük meselesiydi. Halk egemenliğinin ifadesi olan demokrasilerde, vatandaş özgürlüklerine de geniş bir şekilde yer verildiğini belirten Kefeli, bununla beraber bireyin özgürlüğünün, başka bireylerin özgürlükleriyle sınırlı olduğuna da dikkat çekmekteydi.[44] Bu doğrultuda bireysel özgürlüklerin başkasının özgürlüklerine saldırmak anlamına gelmediğine vurgu yapan Kefeli'ye göre, özellikle toplumsal bünyeyi sarsıp, tehlikeye sokacak faaliyetler bu özgürlük sınırları içerisine girmemekteydi.[45] Bu tip faaliyetlere örnek olarak irticai faaliyetleri örnek gösteren Kefeli, demokrasi perdesi altında irticai hareketlere girişenlere prim verilmemesi gerektiğini savunmaktaydı. Çünkü ona göre demokrasinin temelleri iyilik ve doğruluk üzerine atılmalı ve demokrasi farklı hırs ve amaçlar doğrultusunda kullanılmamalıydı. Aksi takdirde demokrasinin yerleştirilmeye çalışıldığı bu dönemde tekrardan Şeyh Sait, Menemen gibi irticai olaylar yaşanabilirdi.[46]

Özgürlükleri klasik olarak başka kişilerin özgülükleriyle sınırlamanın yanı sıra, ayrıca toplumsal hassasiyetlerin de göz önüne alınarak özgürlüklerin sınırlandırılmasını savunan bir yaklaşımı benimseyen Kefeli'nin bu tutumu, dönem içerisinde CHP temsilcileri tarafından da işlenen bir temaydı. Kefeli'nin

---

42 *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: VIII, Toplantı: 4, Cilt: 21, s. 8-9; İnönü, *a.g.e.* , s. 233-234, 243, 307, 344.

43 Nihat Erim, "Demokrasi Gaye midir, Vasıta mıdır?", *Ulus*, 30 Mayıs 1946.

44 Kemal Kefeli, "Bir Konuşmanın Düşündürdükleri", s. 1.

45 Kemal Kefeli, "Yolunu Şaşıran Gençler", *Trabzon Halkevi Kültür Dergisi İnan*, S: 31, Trabzon 1947, s. 1.

46 Kemal Kefeli, "Demokrasi ve İrtica", *Trabzon Halkevi Kültür Dergisi İnan*, S: 42-43, Trabzon 1948, s.1.

dikkat çektiği irtica meselesinin yanı sıra "komünizm tehlikesi" de yine özgürlüklerin sınırlarını çizen bir başka önemli konuydu. Özellikle üniversitedeki komünist fikirlerden rahatsız olan CHP'liler arasında yer alan Maraş milletvekili Emin Soysal'a göre düşünce özgürlüğünün bir sınırı bulunmakta olup, düşünce özgürlüğü her düşüncenin savunulması anlamına gelmemekteydi. Bu bağlamda özellikle ülkenin "yüksek çıkarları" göz önünde bulundurularak hareket edilmeli ve buna uymayan düşünceler bu özgürlük kapsamına alınmamalıydı.[47] CHP'nin komünizm ve irtica konusundaki bu hassasiyeti Başbakan Günaltay döneminde Ceza Kanunu'na bazı maddeler eklenerek bu hareketlerle mücadelenin arttırılması sonucunu doğurmuştu. Nitekim bu kanunun meclis görüşmeleri sırasında söz alan CHP'li Adalet Bakanı Fuad Sirmen'e göre özgürlükler devletin güvenlik, beka ve esenliğiyle sınırlı bulunmaktaydı ve bu nedenle özgürlüklerin komünizm ya da irticai faaliyetlerle kötüye kullanılmasını önlemek gerekmekteydi.[48] Yine İnan dergisi tarafından iktidarla uyumlu şekilde savunulduğu anlaşılan bu sınırlı özgürlük anlayışı, demokratik süreç ve ilişkilerde olduğu gibi demokrasinin önemli bir öğesi olan özgürlüğün de henüz pek geniş olmayan bir çerçeve içerisinde benimsendiğini göstermekteydi.

İnan dergisinde özgürlükler konusunda temkinli bir yaklaşımı benimseyen bir diğer isim ise Azmi Özer[49] idi. Konuyu basın ve yayın serbestliği bağlamında ele alan Özer'e göre bu özgürlük, demokrasi rejiminin en doğal haklarından biri olup, aynı zamanda denetimin sağlanmasının da en önemli araçlarından biriydi. Fakat bu serbestlik ulusal birlik ve ahlak kurallarına bağlılık şartlarına tabiydi. Çünkü toplum halinde yaşayan insanlar için serbestlik yine toplumsal düzenin korunmasına bağlıydı. Bu nedenle zaten özgürlük başkalarının hukukuna dokunmamak şartıyla bir serbestliğe karşılık gelmekteydi. Bu yaklaşımı doğrultusunda ahlaka aykırı ve gerçeğe dayanmayan, ağır iftiralar içeren yazıların zararlı ve tehlikeli olduğunu ve bu nedenle basın-yayın özgürlüğü kapsamına girmediğini düşünen Özer, suç unsuru içeren bu tip yazıların kanunlara uygun olarak cezalandırıldığını ifade etmekteydi. Bununla birlikte Özer'e göre cumhuriyet rejiminin sağladığı basın ve yayın serbestliğinin, birçok demokratik ülkeyi kıskandıracak bir seviyede bulunduğu da göz ardı edilmemeliydi.[50]

Basın özgürlüğünü ahlak ve ulusal birlikle sınırlı olacak şekilde savunan Azmi Özer'in bu görüşleri de CHP'nin bu özgürlüğe yönelik genel yaklaşımıyla

---

47 *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: VIII, Toplantı: 2, Cilt: 12, s. 809.

48 *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: VIII, Toplantı: 3, Cilt: 20, s. 691-692.

49 Avukat olan Azmi Özer, Trabzon Barosu başkanlığı görevini de çeşitli dönemlerde üstlenmiştir. Uzun yıllar CHP içerisinde siyaset yapan Özer, CHP'den bir türlü milletvekili adayı olamayınca, 1950'den sonra DP'ye katılmıştır. Çelik, *a.g.e.* , s. 362-366.

50 Azmi Özer, "Basın ve Yayın Serbestliği", *Trabzon Halkevi Kültür Dergisi İnan*, S: 28, Trabzon 1947, s. 3.

uyumlu bir tutumu sergilemekteydi. Bu dönem içerisinde özellikle Recep Peker'in başbakanlığı sırasında basın özgürlüğünü belli ölçülerde sınırlayan bir kanun vesilesiyle gündeme gelen bu konu hakkında Peker, devlet otoritesi ile bir denge içerisinde bulunması gereken özgürlüklerin suiistimal edilerek, anarşiye yol açmaması için önlemler aldıklarını kaydetmekteydi. Yine CHP'li Erim'e göre de özgürlükler sınırsızlık ve sorumsuzluk anlamı taşımamakta olup, basın özgürlüğünü kaldırmadan cezai sorumlulukları içeren kanunlar hazırlamak demokrasiye uygun bir tutumu barındırmaktaydı. Adalet Komisyonu Sözcüsü Şinasi Devrin'e göre ise kanun basın özgürlüğünü sınırlamamakta, sadece liberal Batılı ülkelerdeki gibi hakaret, iftira, tecavüz eylemlerine yönelik yaptırımlar getirmekteydi.[51] Demokrasinin gerektirdiği en temel özgürlüklerin başında yer alan basın özgürlüğü konusunda İnan dergisi ve iktidar temsilcileri tarafından benimsenen bu yaklaşımın da, demokrasinin ilk dönemlerinde özgürlüklerin genişletici değil, görece daha dar bir biçimde değerlendirilmekte olduğunu göstermekteydi.

Özgürlükler konusundaki bu çekinceli ve mesafeli yaklaşımın yanı sıra İnan dergisinde özgürlükleri demokrasinin en önemli hedefi olarak gören bir yazıya da rastlanmıştı. S. Ö. G. rumuzuyla kaleme alınan bu yazıya göre İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra demokratik ilkeler tüm dünyada hakim olmaya başlamış ve bireylerin benliklerini koruyup, özgürlüklerini esas alan rejimlere doğru bir eğilim ortaya çıkmıştı. Totaliter rejimlere tekrardan izin vermemek adına bireyin hak ve özgürlükleri meselesi uluslararası politikanın da konusu haline gelmiş ve devletlerin artık birey hak ve özgürlükleri hususunu kendi idari kurumlarının temel ilkesi olarak benimsemeleri gerektiği anlayışı kabul-lenilmişti. Yazara göre bu anlayış, ne devleti hiçbir şeye karıştırmayan liberalizme, ne de her şeyi devlete bırakan komünizm sistemine benzemekte olup, devletlerin milletlerin gelişiminde rolünün arttığı, ancak yine de her daim bireylerin benliklerini ve özgürlüklerini korumayı esas aldığı bir sistemi ifade etmekteydi.[52] Özgürlükleri devlet siyasetinin neredeyse merkezine yerleştiren bu yaklaşımın bir bakıma İnan dergisinde Kefeli ve Özer tarafından temsil edilen özgürlüğe çekinceli olan diğer yaklaşımla farklı olduğu görülmekteydi. Özgürlükleri uluslararası gelişmelerle de bağlantılı şekilde ele alması bakımından dönemin hassasiyetleriyle de uyumlu bir tutum sergileyen yazar, bununla beraber özgürlükler konusunda sadece İnan dergisi yazarlarında değil, dönemin CHP'li siyasetçilerinde de pek rastlanmayan bir özgürlük yaklaşımını ortaya koymaktaydı. Çünkü gerek İnan dergisi yazarları, gerekse CHP temsilcileri özgürlük meselesini daha çok devlet otoritesi, huzur, güvenlik gibi kavramlarla ele alırken, bu yazıda özgürlüğü sağlamanın devletin başlıca

---

51 *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: VIII, Toplantı: O. , Cilt: 1, s. 298-314

52 S. Ö. G. , "İdari Teşkilatın Mahiyeti ve Fert", *Trabzon Halkevi Kültür Dergisi İnan*, S: 32, Trabzon 1947, s. 4.

görevlerinden biri olduğu belirtilerek, görece daha liberal bir yaklaşım benimsenmiş olmaktaydı.

Sonuç

Trabzon Halkevi dergisi İnan'daki demokrasi olgusu hakkındaki tüm bu yazılar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Trabzon Halkevi temsilcilerinin ülkede yaşanmakta olan demokratik dönüşümden doğal olarak etkilendiği gözlemlenmiştir. Demokrasi meselesine ilk başlarda mesafeli yaklaşan ve tek partili bir yapılanmanın demokrasiye aykırı olmadığını ileri süren yazarlar, çok partili siyasi hayata resmen geçilmesinin ardından demokrasi konusunda daha olumlu yazılar yayımlamaya başlamıştırlar. Fakat bununla beraber iktidar temsilcilerinin taşıdığı birçok hassasiyete İnan dergisi yazarları da ortak olmuş ve yine iktidarla uyumlu olarak demokrasiye geçişin sorunsuz bir şekilde sağlanması adına, aceleci hareket edilmeden, ülke koşullarına uygun bir demokrasi anlayışının benimsenmesi gerektiğini savunmuşturlar. Ortaya konan bu demokrasi anlayışı, demokrasinin evrensel nitelikleriyle birlikte ele alındığıysa, bunun sınırlı bir demokrasi olduğu ve belki en iyi şekilde Trabzon Halkevi Başkanı Kemal Kefeli'nin ifadesinde karşılığını bulan "Türk demokrasisi" olgusuna denk düşmüştür. Kuşkusuz bu demokrasi anlayışı bile daha önceki dönemlere göre bir ilerlemeye karşılık gelmiş olsa da yine bazı sınırlılıkları beraberinde getirmiştir.

Demokrasinin ilk niteliği olan halk yönetimi ve bunu belirleyen çok partili, özgür, adil seçimler konusunu İnan dergisi yazarları genel olarak sahiplenmiş olsa da, belirli açılardan çok partili siyasal hayata şüpheli bir yaklaşım kendisini yine hissettirmiştir. Özellikle muhalefet partilerinin çeşitli nitelikleri taşımaları ve iktidarı hemen hedeflememeleri gerektiğine yönelik yapılan vurgular bu durumu ortaya koymuştur. Muhalefete yönelik bu yaklaşım, demokrasinin bir diğer unsuru olan denge-denetim mekanizmalarıyla doğal olarak doğrudan ilgili olmuştur. Çünkü tek parti iktidarını denetleyebilecek ve dengeleyecek ikinci meclis ya da anayasa mahkemesi gibi bir kuruluş bulunmadığı için, bu görevi üstlenebilecek tek yapı muhalefet partisi olarak kalmıştır. Ancak İnan dergisi yazarları muhalefetin bu rolüne mesafeli bir tavır sergilemiş ve parti kavgalarının huzursuzluk doğuracağını ileri sürerek, daha ılımlı bir muhalefeti arzu etmiştirler. Öte yandan o dönemde ülkede zaman zaman ortaya çıkan kuvvetler ayrılığı tartışmalarına ilgisiz kalmıştırlar. Demokrasinin son temel niteliği olan özgürlük konusunda çekinceli bir yaklaşımı benimseyen İnan dergisi yazarları, sürekli olarak özgürlüklerin suiistimal edilmemesi uyarısında bulunarak, özgürlüklerin sınırsız olmadığına dikkat çekmiştirler. Teorik olarak demokrasilerde genel olarak özgürlükler sınırsız olmayıp, belli kurallara tabi olsa da, bununla birlikte özgürlükleri genişletici bir biçimde ele alma eğilimi bulunmuştur. Ancak İnan dergisi

yazarlarının özgürlükleri bu şekilde genişletici bir şekilden ziyade görece daha dar bir açıdan yorumladığı anlaşılmıştır

İnan dergisi için demokrasi olgusu bakımından bir diğer eksiklik, Halkevleri meselesinin dergi yazıları bağlamında hiç gündeme getirilmemesi olmuştur. Halbuki bu mesele CHP'nin 1947 yılındaki Yedinci Olağan Kurultayında ele alınmış ve Halkevleri'nin CHP'nin malı olmaktan çıkarılıp, kamusal bir mekan haline getirilmesi kararlaştırılmıştır. Fakat bu karara rağmen Trabzon Halkevi ve yayın organı İnan dergisi de, diğer Halkevleri ile benzer şekilde, çok partili siyasal hayata geçilmemişçesine, tek parti dönemindeki gibi iktidar partisi CHP'yi sürekli olarak desteklemeye ve onun görüşlerine uygun şekilde faaliyet içerisinde bulunmaya devam etmiştir. İktidara yönelik bu destek zaten araştırmanın temel konusu olan demokrasi meselesi bağlamında kendisini göstermiştir. 1945 yılında demokrasiye olumsuz bakan yazılar dergide görülürken, çok partili hayatın resmiyete dökülmesiyle beraber demokrasi reddedilmeden, çekinceleriyle birlikte kabul görmeye başlamıştır. 1947 yılında İnönü tarafından açıklanan 12 Temmuz Beyannamesi ile iktidarda demokrasi lehinde yaşanan dönüşüm, dergiye de yansımış ve dergide demokrasi konusundaki yayınlarda bir artış gözlemlenmiştir. Bununla birlikte iktidar kesiminin çeşitli bileşenlerinde görülen demokrasiye yönelik şüpheci ve uyarıcı yaklaşımlar halen kendisini göstermeye İnan dergisinde de devam etmiştir.

KAYNAKLAR

1. Gazete ve Arşivler

Akşam
Cumhuriyet
İnan Dergisi
TBMM Tutanak Dergisi
Ulus

2. Kitap ve Makalaler

AHMAD, Feroz, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Çev. Yavuz Alogan, Kaynak Yayınları, İstanbul 2009.

AKIN, Fehmi, "Afyonkarahisar'da Öz Demokrat Partisi (1948)", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 9, S: 1, Afyon 2007, ss. 51-59.

AREN, Yusuf Mazhar, "Demokrasi Nedir", *Trabzon Halkevi Kültür Dergisi İnan*, C: 3, S: 21, Trabzon 1945, ss. 1-3.

AZCAN, İbrahim, *Türk Modernleşmesi Sürecinde Trabzon Halkevi*, Serander Yayınları, Trabzon 2003.

BEETHAM, David, *Demokrasi ve İnsan Hakları*, Çev. Bilal Canatan, Liberte Yayınları, Ankara 2014.

BERKES, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Haz. Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2019.

ÇAVDAR, Tevfik, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)*, İmge Kitabevi, Ankara 2019.

ÇELİK, Recep, *Trabzon'da Siyasi Hayat (1920-1950)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon 2013.

DRANAZ, "Demokrasi ve Siyasi Partiler", *Trabzon Halkevi Kültür Dergisi İnan,* C: 3, S: 20, Trabzon 1945, ss. 4-7.

ERDOĞAN, Mustafa, *Anayasal Demokrasi*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2017.

ERİM, Nihat, "Demokrasi Gaye midir, Vasıta mıdır?", *Ulus*, 30 Mayıs 1946.

EVRİMER, Rıfat Necdet, "19 Mayıs: İki Bayram", *Trabzon Halkevi Mecmuası İnan*, C: 1, S: 2, Trabzon, ss. 1-4.

GOLOĞLU, Mahmut, *Demokrasiye Geçiş*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013.

GÜNEL, Abdullah, "Milli Egemenliğimizin Çağları", *Trabzon Halkevi Kültür Dergisi İnan*, C: 3, S: 25, Trabzon 1946, ss. 1-3.

İNÖNÜ, İsmet, *Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşiler (1944-1950)*, Haz. İlhan Turan, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 2003.

KALKAN, Buğra, *Ahmet Emin Yalman, Entelektüel Bir Biyografi*, Liberte Yayınları, Ankara 2018.

KARAKOYUNLU, Sadri, "Kayan Bir Yıldızın Ardından", *Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Trabzon Dergisi*, S: 2, Ankara 1988, ss. 23-25.

KARPAT, Kemal, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2016.

KEFELİ, Kemal, "Bizim Demokrasimiz", *Trabzon Halkevi Kültür Dergisi İnan*, S: 29, Trabzon 1947, s. 1.

KEFELİ, Kemal, "Yolunu Şaşıran Gençler", *Trabzon Halkevi Kültür Dergisi İnan*, S: 31, Trabzon 1947, s. 1.

KEFELİ, Kemal, "İnkılabımız Yürüyecektir", *Trabzon Halkevi Kültür Dergisi İnan*, S: 32, Trabzon 1947, s. 1.

KEFELİ, Kemal, "Bir Konuşmanın Düşündürdükleri", *Trabzon Halkevi Kültür Dergisi İnan*, S: 34-35, Trabzon 1947, s. 1.

KEFELİ, Kemal, "Yürüyeceğimiz Yol", *Trabzon Halkevi Kültür Dergisi İnan*, S: 39, Trabzon 1948, ss. 17-19.

KEFELİ, Kemal, "Demagoji Edebiyatı İflas Yolunda, *Trabzon Halkevi Kültür Dergisi İnan*, S: 40-41, Trabzon 1948, s. 1.

KEFELİ, Kemal, "Demokrasi ve İrtica", *Trabzon Halkevi Kültür Dergisi İnan*, S: 42-43, Trabzon 1948, s.1.

KEFELİ, Kemal, "Demokraside Sürat", *Trabzon Halkevi Kültür Dergisi İnan*, S: 48, Trabzon 1949, ss. 1-2.

KEFELİ, Kemal, "Zaruri Bir Cevap", *Trabzon Halkevi Kültür Dergisi İnan*, S: 49, Trabzon 1949, ss. 1-6.

KIŞLALI, Ahmet Taner, *Siyasal Sistemler: Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*, İmge Kitabevi, Ankara 2003.

KUBALI, Hüseyin Nail, "Tek Dereceli Seçim ve Yurd Realitesi", *Cumhuriyet*, 15 Mayıs 1946.

ÖZER, Ahmet- PULATHANELİ, Arslan, "Halkevleri Hareketinde Bir Örnek Kuruluş: Trabzon Halkevi (1932-1951)", *Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Trabzon Dergisi*, S: 3, Trabzon 1989, ss. 40-53.

Özer, Azmi, "Basın ve Yayın Serbestliği", *Trabzon Halkevi Kültür Dergisi İnan*, S: 28, Trabzon 1947, s. 3.

S. Ö. G. , "İdari Teşkilatın Mahiyeti ve Fert", *Trabzon Halkevi Kültür Dergisi İnan*, S: 32, Trabzon 1947, s. 4.

SADAK, Necmeddin, "Geniş Demokrasi, Geniş Hürriyet Memleketi Sarsacak Anarşi Vasıtaları Olmamalıdır", *Akşam*, 15 Haziran 1945.

SARTORİ, Giovanni, *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, Çev. Prof. Dr. Tunçer Karamustafaoğlu-Prof. Dr. Mehmet Turhan, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2017.

SEDEN, Selime, *Türkiye'de Demokrasi*, Aydınlık Matbaası, İstanbul 1946.

TANÖR, Bülent, *Kurtuluş Kuruluş*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2010.

TANÖR, Bülent, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2019.

TOKER, Metin, *Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950)*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1990.

TUNAYA, Tarık Zafer, *Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku*, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul 1975.

Yirmi Yıl İçinde Cumhuriyet Halk Partisi, Ulus Basımevi, Ankara 1943.